

Доц др Снежана Б. Алексић

МБ Универзитет

УДК338.47(497.11/12)“1910/1940“:94(497.11/12)“1910/1940“

Пословни и правни факултет

Теодора Драјзера 27, Београд

snezanaaleksic3@gmail.com

Прегледни рад

Примљено: 17. август 2025.

Одобрено: 21. новембар 2025.

Трговинска комора Београда (1910–1940): прилог институционалној економској историји Србије и Југославије

АПСТРАКТУМ: Рад се бави институционалном економском историјом Трговинске коморе Београда у периоду од њеног оснивања 1910. године до почетка Другог светског рата. На основу архивске грађе, законских прописа, релевантне литературе и статистичких података, анализира се адаптација и функционална трансформација Коморе у контексту политичких, економских и административних промена – од Краљевине Србије, преко Краљевине СХС, до Краљевине Југославије. Посебна пажња посвећена је територијалним надлежностима, утицају Уредбе из 1932. године, као и спору са Сарајевском комором 1940. године, који осветљавају институционалну динамику и економску гравитацију унутар југословенског простора. Методолошки приступ комбинује историјску контекстуализацију, институционалну анализу и елементе квантитативне економске историје, са циљем да се осветли улога Коморе као посредничке институције у прелазним и нестабилним државним оквирима.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: *Трговачка комора, Београд, Сарајево, Краљевина, Србија, Југославија.*

*

На темељу члана 117 Закона о радњама Краљевине Србије из 1910. године,¹ основана је Трговачка комора са седиштем у Београду. Овим законом организација трговине добија нову институционалну основу: Трговач-

1 Закон о радњама Краљевине Србије од 29. јуна 1910. год., Издавачка књижарница Геце Кона, Београд, 1922, 78.

ка комора² постаје првостепена привредна институција (првостепени орган трговачко-занатске надлежности), замењујући еснафску структуру која је до тада функционисала у Београду.³

Историја ове институције поклопила се са историјом Србије. Од јесени 1912. године Комора активно учествује у економској интеграцији новоослобођених крајева – пре свега Јужне Србије – настојећи да у привредном смислу⁴ оствари оно што је војска постигла у географском: проширење граница Краљевине Србије. Током Великог рата Трговачка комора дели судбину народа и војске. У лето 1914. године, услед бомбардовања престонице, Комора заједно са Централном управом државе напушта Београд и премешта се у Ниш, где остварује блиску сарадњу са Краљевском владом и војном командом. Након јесење офанзиве 1915. године и евакуације српске војске, Комора напушта отаџбину и, заједно са представницима државе, формира своје привремено седиште у Марсељу, где делује шест месеци. Потом се сели у Ницу, у којој остаје све до ослобођења, радећи у договору са Краљевском владом на припремама за оживљавање упропашћене привреде окупиране Србије. Крајем 1918. године, Комора се враћа у ослобођени Београд, потврђујући своју улогу не само као привредне већ и као националне институције.⁵

По повратку у Београд, крајем 1918. године, Трговачка комора затиче своје предратно седиште у згаришту, целокупна архива, документација и инвентар били су уништени током окупације, те је Комора свој рад морала покренути из почетка.⁶ Поред решавања унутрашњих проблема, Комора се одмах по повратку у отаџбину активно укључује у питања сарадње и уједињења трговачких комора у оквиру новостворене државе.⁷ Током 1919. године Трго-

2 Трговачка комора основана за Краљевину Србију 1910, реорганизована је на основу § 393 и § 394 Закона о радњама из 1931. и Уредбе о трговинским, индустријским и занатским коморама из 1932. године. Тада је променила назив у: Трговинска комора у Београду.

3 Група аутора, *Београд*, Балкански институт, Београд, 1940, 199.

4 Више в.: Милош Јагодић, *Нови крајеви Србије (1912–1915)*, Филозофски факултет, Универзитет у Београду, I издање, Београд, 2017, 357–407.

5 Више в.: Историјски архив Београда (ИАБ), фонд: Трговинска комора Београда (ТК), кутија (к.) 1, омот (о.) 5, документ (док.) *Прослава Коморине 25-годишњице 1910–1935*.

6 У годинама које су уследиле, институција се селила од једног до другог стана, све док није, сопственим средствима, 1934. године саградила своју зграду. Више в.: ИАБ, ТК, к.1, о. 5, док. *Прослава Коморине 25-годишњице 1910–1935*.

7 После стварања Краљевине СХС, трговачке и друге коморе, настале у појединим крајевима пре 1918. године, наставиле су да раде релативно аутономно, подешавајући активности новонасталим економским и политичким приликама.” – Смиљана Ђуровић, „Да ли су постојале економске границе унутар Југословенског историјског простора

вачка комора Београда издала је 1078 одобрења за вођење трговачких радњи,⁸ чиме је потврдила своју улогу репрезентативног тела привреде. У том периоду ниједно значајно питање у области трговине и привреде Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца није се решавало без стручног мишљења или студије београдске коморе. Из године у годину, активност Трговачке коморе Београда расла је.⁹ У времену између два светка рата трговачки капитал је контролисао Народну банку, већину београдског новчарства, значајан део индустрије, као и део занатства.¹⁰

*

У циљу ефикаснијег пословања, Трговачка комора Београда је током 1920. године приступила својој реорганизацији, као и изради измена и допуна Статута из 1910. године.¹¹ Комора је настојала да свој рад усклади са реалним околностима новостворене Краљевине, а то настојање било је присутно и током 1921, 1922.¹² и 1923.¹³ године. На пленарној седници 1. октобра 1923.¹⁴ Трговачка комора је усвојила свој нови статут.¹⁵ У периоду од 1924. до 1927, Комора је наставила рад на институционалној реорганизацији.¹⁶ Измене и допуне Статута одобраване су решењима Министра трговине и индустрије.¹⁷

Реорганизација Трговачке коморе из Београда, административна реорганизација Краљевине (1929), којом је земља подељена на бановине,¹⁸

1918–1914?“, *Историја 20. века*, бр. 1–2 (1992), 119.

- 8 Милан Ђоковић (ур.), *Београд у сећањима 1930–1941*, Српска књижевна задруга, Београд, 1983, 15.
- 9 Смиљана Ђуровић, *нав. дело*, 119.
- 10 Група аутора, *нав. дело*, 199.
- 11 ИАБ, ТК, к.47, о.4, док. *Реорганизација 1920 : Измене и допуне Статута из 1910. године*.
- 12 ИАБ, ТК, к.47, о.5, док. *Реорганизација 1921–1922 : Измене и допуне Статута из 1920. године*.
- 13 ИАБ, ТК, к.47, о.6, док. *Реорганизација 1923 : Статут усвојен на пленарној седници 1. октобра 1923.*
- 14 ИАБ, ТК, к.47, о.6, док. *Пленарна седница 1. октобар 1923.*
- 15 ИАБ, ТК, к.47, о.1, док. *Статут трговачке коморе у Београду из 1923. године*.
- 16 ИАБ, ТК, к.47, о.7, док. *Реорганизација 1924–1927. године*.
- 17 Решења: бр.1748/07.09.1920; бр.6703-III/08.10.1923; бр.1321-III/10.12.1925; бр.2121-III/28.05.1926; бр. 3370-III/10.03.1927. – *Статут београдске трговачке коморе*, Графички завод „Макарије“ А.Д, Београд-Земун, 1927, 30.
- 18 То су биле: Дравска бановина (Љубљана), Савска бановина (Загреб), Врбаска бановина (Бања Лука), Приморска бановина (Сплит), Дринска бановина (Сарајево), Зетска бановина (Цетиње), Дунавска бановина (Нови Сад), Моравска бановина (Ниш), Вардарска бановина (Скопље). Београд је имао посебан статус као Управа града Београда, са надлежностима сличним бановинама, али није био део ниједне бановине.

и ступање на снагу новог Закона о радњама 1931. године,¹⁹ непосредно су утицали на даљи рад свих трговачких и занатских комора у Краљевини Југославији. Трговачка комора са седиштем у Београду мења назив у Трговинска комора у Београду,²⁰ а њена надлежност простирала се на територију Краљевине Србије пре 1912. године, уз додатак Босилеградског и Царибродског среза. Према важећем статуту из 1927. године, подручје Коморе било је организовано у град Београд и следеће коморске округе: београдски, ваљевски, врањски, крагујевачки, крајински, крушевачки, моравски, нишки, подрински, пожаревачки, пиротски, руднички, смедеревски, тимочки, топлички, чачански и ужички. Ови окрузи територијално и по називу одговарали су административним јединицама Краљевине Србије пре 1912. године, при чему су округу врањском придодати срез босилеградски, а округу пиротском срез царибродски.²¹

Промене у територијалној надлежности Трговинске коморе Београда догодиле су се по доношењу новог Закона о радњама (1931), на основу кога је 3. август 1932. донета Уредба о трговинским, индустријским и занатским коморама. Уредба је ступила на снагу даном објављивања у *Службеним новинама* (број 178) 5. августа 1932. године. Између осталог, овом уредбом одређен је број, састав подручја и седишта комора. Уместо дотадашњих тринаест комора²² број комора у Краљевини Југославији повећан је на деветнаест.²³

19 *Закон о радњама* од 05. 11. 1931, Службене новине Краљевине Југославије, бр. 262/09.11.1931.

20 *Статут трговинске коморе у Београду*, Штампарија „Глобус“, Београд, 1938, 3.

21 ИАБ, ТК, к.47, о.1, док. *Статут трговачке коморе у Београду из 1927.*

22 Индустријска комора, Београд; Трговачка комора, Београд; Занатска комора, Београд; Трговачко-индустријска комора, Скопље; Трговачка и обртничка комора, Загреб; Трговачко-обртничка комора, Загреб; Трговачко-обртничка комора, Осиек; Трговска ин обртничка зборница в Љубљани; Трговачко-обртничка комора за Босну и Херцеговину, Сарајево; Трговачко-занатлијска комора, Нови Сад; Трговачко-индустријска и занатлијска комора, Велики Бечкерек; Трговачка и обртничка комора, Сплит; Трговачка комора, Дубровник. – *Адресар Краљевине СХС*, Југословенско Рудолф Мосе А. Д., Београд, 1929, XI.

23 Трговинска комора у Београду; Индустријска комора у Београду; Трговинско-индустријска комора у Загребу; Трговинско-индустријска комора у Осиеку; Трговинско-индустријска комора у Великом Бечкереку; Трговинско-индустријска комора у Сарајеву; Трговинско-индустријска комора у Бањој Луци; Трговинско-индустријска комора у Скопљу; Трговинско-индустријска и занатска комора (зборница) у Љубљани; Трговинско-индустријска и занатска комора у Новом Саду; Трговинско-индустријска и занатска комора у Сплиту; Трговинско-индустријска и занатска комора у Дубровнику; Трговинско-индустријска и занатска комора у Подгорици; Занатска комора у Београду; Занатска комора у Загребу; Занатска комора у Осиеку; Занатска комора у Сарајеву; Занатска комора у Бањој Луци; Занатска комора у Скопљу. Уредбом је дефинисано да се оснују и четири испоставе (експозитуре): Испостава београдске Трговачке коморе у Нишу; Испостава београдске Занатске коморе у Нишу; Испостава београдске Занатске коморе у Нишу;

Према Уредби, ново подручје Трговинске коморе у Београду обухватало је: градове Београд, Земун и Панчево, срезове: Шид, Сремску Митровицу, Руму, Земун и Панчево у Дунавској бановини, и подручје Дунавске бановине које се налазило јужно од Саве и Дунава, срезове: мачвански, поцерски, посаботамнавски, посавски, и срезове: трнавски и љубички Дринске бановине. Уз то, обухватала је целу Моравску бановину, срезове: јабланички, лесковачки, власотиначки, пчињски, пољанички, масурички и босиљградски Вардарске бановине.²⁴

Конференција свих југословенских трговинских комора, одржана у Београду 3. и 4. септембра 1932,²⁵ била је најављена као форум за расправу о доношењу јединственог статута. Међутим, доминантна тема постала је Уредба од 5. августа 1932, чија примена је изазвала низ практичних и нормативних питања. Представници југословенских комора као посебан проблем уочили су одредбе Уредбе које су се односиле на измену дотадашњих територијалних надлежности комора – конкретно, начин на који је дефинисан њихов изузетак из постојеће надлежности и укључење у територијалну надлежност друге коморе.²⁶ Као резултат рада Конференције, Министарству трговине и индустрије упућен је допис са питањима о начину решавања конкретних проблема територијалне надлежности који ће се јавити услед примене Уредбе.²⁷ Иако су представници трговачких и занатских комора указали на бројне нелогичности и потенцијалне последице Уредбе, Министарство трговине и индустрије остало је изричито у ставу да се Уредба мора применити од 1. јануара 1933.²⁸

Београдска комора је 17. септембра 1932. обавестила сва удружења трговаца и занатлија која су до ступања на снагу Уредбе била у њеној надлежности о новинама које је Уредба донела. У допису се, између осталог, наводи:²⁹

коморе у Великом Бечкереку; Испостава загребачке Трговинско-индустријске коморе у Сушаку. – *Уредбе о трговинским, индустријским и занатским коморама*, Сл. новине КЈ, бр.178/05. 08. 1932, II део: *Састав подручја и седишта комора*, § 4.

24 Исто.

25 ИАБ, ТК, к.47, о.8, док. *Допис свим трговачким, индустријским и занатским Коморама Краљевине Југославије*, бр.13946/25.08.1932.

26 XI део : *Прелазна наређења*, од § 38 до § 42.

27 „Новосадска комора губи Барању у корист Осигејке, а добија три среза у Срему на рачун Осигејке, и обратно. Дубровачка и Сплитска комора добијају нове срезове на рачун Сарајевске, Подгоричка на рачун Београдске и Скопске, Загребачка на рачун Љубљанске, Љубљанска на рачун Загребачке, Сарајевска на рачун Београдске и Скопске, Београдска на рачун Скопске, Осигејке и Велико-Бечкеречке коморе.” – ИАБ, ТК, к.47, о.8, док. *Допис Министарству трговине и индустрије*, бр.15316/06.09.1932.

28 ИАБ, ТК, к.47, о.8, док. *Министарство трговине и индустрије бр. 32701-7/29.09.1932.*

29 ИАБ, ТК, к.47, о.8, док. *Трговинска комора бр. 15898/17.09.1932.*

„Комора је на западу изгубила готово цео део свог дотадашњег подручја који припада Дринској бановини, а који је додељен Сарајевској комори. У оквиру Дринске бановине, Комори остаје свега шест срезова: мачвански, поцерски, посаботамнавски, трнавски и љубићки. Према томе, Комора је изгубила подручје од Ваљева до Уба, па све до Ужица, Гуче и Ариља – све то сада припада Сарајевској трговинско-обртничкој комори. Сходно томе, досадашњи представници тих крајева у београдској Комори престаће да буду њени чланови и прећи ће у чланство Сарајевске трговинско-индустријске коморе. Комора је добила град Панчево и срез Панчевачки, који су до сада припадали Велико-Бечкеречкој комори; затим градове Земун и Сремску Митровицу, као и срезове земунски, румски, сремско-митровачки и шидски, који су припадали Осијечкој комори; као и срезове лабски, вучитрнски и дренички, који су до сада били у надлежности Скопске коморе. Сви ти крајеви морају добити своје представнике у београдској Комори. У Комори морају бити представљени и новчарство, угоститељство и саобраћајна предузећа, те ће се, сходно томе, морати именовати чланови и из ових струка. Поред наведених промена у коморском подручју и саставу, морају се извршити и додатне измене у Статуту Коморе, у вези са унутрашњом организацијом и начином рада, у складу са одредбама споменуте Уредбе.”³⁰

*

Трговинска комора Београда је током 1932–1933. године у сарадњи са осталим трговинским коморама које су деловале на југословенском простору,³¹ интензивно радила на примени Уредбе и изради јединственог статута трговачко-индустријских и занатских комора. Нови статут изгласало је Веће Трговинске коморе у Београду на својој седници од 31. децембра 1932.³² Предлог овог статута, са назначеним исправкама Министарства, одобрен је Решењем Министра трговине и индустрије бр. II 404/У 25. марта 1933.³³ Статут је непосредно по издатом Решењу ступио на снагу 1933. године, али је убрзо уследила нова фаза измена.³⁴ Поновне измене и допуне статута Трговинске коморе у Београду изгласане су на седници Већа одржаној 26. октобра 1935,³⁵ а односиле су се превасходно на усклађивање са Изменама и допунама Уредбе о трговинским, индустријским и занатским

30 Исто.

31 ИАБ, ТК, к.47, о.8, више док.: *Преписка Трговинске коморе Београда са осталим Трговачким и Занатским коморама у Југославији.*

32 *Статут трговинске коморе у Београду*, Штампарија „Глобус”, Београд, 1933, 37.

33 ИАБ, ТК, к.1, о.1, док. *Министарство трговине и индустрије (поднесак), II бр. 404-У/25.03.1933.*

34 ИАБ, ТК, к.47, о.4, док. *Измене и допуне статута 1933.*

35 ИАБ, ТК, к.1, о.6, док. *Измене и допуне Статута 1935.*

коморама.³⁶ О изменама и допунама статута расправљано је и током 1937.³⁷ и 1938. године,³⁸ након чега је Статут Трговинске коморе усвојен и званично потврђен.³⁹

Иако су у Југославији постојале констатације да територијална надлежност трговачких и занатских комора није повољна за привредни развој бановина, те се истицало да би било пожељно „да се одреде нове територијалне надлежности трговинских комора, тако да се границе надлежности комора поклопе са границама бановина”,⁴⁰ тај предлог формално није заживео све до краја 1938. године.⁴¹ Тада је Петровградска трговинско-индустријска комора (Велико-Бечкеречка)⁴² упутила Министарству трговине и индустрије молбу да се срез панчевачки искључи из надлежности Трговинске коморе Београда и врати у надлежност Петровградске коморе.⁴³

Формирање Хрватске бановине⁴⁴ наредне године значајно је утицало на институционалну структуру Краљевине Југославије, укључујући и организацију трговачких и индустријских комора.⁴⁵ Средином 1940. године Дринска бановина је упутила захтев да се сви срезови на њеној територији, који су до тада били под надлежношћу Трговинске коморе Београда, прикључе Трговинско-индустријској комори у Сарајеву.

36 ИАБ, ТК, к.1, о.5, док. *Уредба о Коморама II бр. 29665/У од 21. 08. 1935.*

37 ИАБ, ТК, к.1, о.7, док. *Измене и допуне Статута 1937.*

38 ИАБ-ТК, к.1, о.8, док. *Измене и допуне Статута 1938.*

39 Министар трговине и индустрије Решењем II бр. 34671/У од 20. 09. 1938. одобрио је Статут трговинске коморе у Београду. – *Статут трговинске коморе у Београду*, Штампарија „Глобус”, Београд 1938, 40.

40 Упор.: Смиљана Ђуровић, *нав. дело*, 121.

41 Према Статуту Трговинске коморе у Београду из 1938 (чл. 2–3), подручје њене надлежности обухватало је градове Београд и Панчево, као и следеће срезове: из Дунавске бановине — шидски, сремскомитровачки, румски, земунски и панчевачки, затим подручје Дунавске бановине јужно од Саве и Дунава – мачвански, поцерски, посава-тамнавски и посавски срез. Осим тога, у надлежност Коморе спадали су и трнавски и љубићки срез из Дринске бановине, као и целокупна територија Моравске бановине.

42 О Петровградској комори више в.: Александар М. Станојловић, *Петровград (Велики Бечкерек)*, Штампарија „Голицки”, Петровград, 1938, 398–401.

43 ИАБ, ТК, к.1, о.18, док. *Саопштење о издвајању Среза панчевачког из састава Коморе бр. 29069/30. 12. 1938.*

44 Хрватска бановина је званично формирана 26. 08. 1939, на основу Споразума Цветковић–Мачек и Уредбе о Бановини Хрватској. – *Уредба о Бановини Хрватској*, Сл. новине КЈ, бр.194-А-68/1939.

45 Према Уредби о Бановини Хрватској, у надлежност бановине пренети су послови из области: трговине и индустрије, пољопривреде, рударства, грађевинарства, као и социјалне политике и народног здравља. Упор.: *Уредбе о Бановини Хрватској*, св. IV, ванредни додаток „Правосуђа” бр.1–2 за год. 1941, Штампарија „Напредак” Панчево, Београд, 1941.

*

Сарајевска комора упутила је Министарству трговине и индустрије захтев за проширење своје надлежности на целокупну територију Дринске бановине. Иако је ова иницијатива била покренута у тајности, информација о њој је, на неутврђен начин, доспела до Удружења трговаца из Шапца, Удружења угоститеља града Чачка и срезова трнавског и љубићког, као и до саме Трговинске коморе у Београду. Захтев Сарајевске коморе изазвао је низ реакција. Удружење трговаца Шапца сазвало је 14. јуна 1940. хитну седницу Управног и Надзорног одбора, на којој је решено да се против овог одвајања од Београда протестује, ради чега су упућени дописи председнику Краљевске владе и министру трговина, у којима је речено да су дознали да „Трговинска Комора из Сарајева тражи да се сви срезови са територије Дринске бановине припоје истој Комори а одвоје од Београдске, којој сада припада, те протестују против тог одвајања из разлога што је Сарајево географски од Шапца удаљено.”⁴⁶ Даље истичу да је Шапцу Београд ближи, и да су са њиме пословно везани, те стога моле министра да ово одвајање спречи. Удружење трговаца Шапца упутило је протестно писмо и Трговачкој комори Београда,⁴⁷ тражећи њену заштиту:

„Знајући расположење наших чланова, припадника наше Коморе – под којом они подразумевају искључиво Београдску трговинску комору, што смо још приликом доношења својих правила и установили – молимо Вас да код надлежних органа протестујете против оваквог тражења. Специјално нама учињене су велике неправде приликом поделе земље на бановине, али смо, у интересу целине, преко свега тога прелазили, верујући да ће већина бити задовољна. Међутим, сада не можемо и нећемо пристати да се одвојимо од Београдске коморе и припојимо Сарајевској, јер од тога корист могу имати само појединци у Сарајеву, а штету сви наши чланови са територије Шапца и остала три среза. То не сме бити циљ ниједне власти, ма од кога она долазила. И сама помисао, а камоли вест о одвајању нашег удружења од Београдске коморе и припајање Сарајеву, изазвала је такав револт међу нашим члановима да се јавно говори како неће ни бити чланови у таквом удружењу. Уколико до тога дође, тражиће се припајање Новом Саду, јер нам је он у сваком погледу ближи и приступачнији. Молимо Београдску комору да све ово узме у поступак и надлежнима објасни да је немогуће одвојити Шабац од Београда. Јер, од како постоји српство и Србија, Шабац је знао само за Београд — од њега је све очекивао и тражио. То он жели и данас, и ништа више.”⁴⁸

46 ИАБ, ТК, к.47, о.9, док. *Удружење трговаца Шабац, без броја и без датума.*

47 ИАБ, ТК, к. 47, о. 9 (два) док. *Удружење трговаца Шабац бр. 454/14 .06. 1940, и бр.181/15. 06. 1940.*

48 Исто.

Незадовољни угоститељи из Чачка, као и из срезова трнавског и љубићког, обавестили су 15. јула 1940. Трговинску комору Београда да су, поводом вести о могућем одвајању од Београдске коморе и припајању Сарајевској комори, упутили протестно писмо Министарству трговине и индустрије, г. Ивану Андресу, као и председнику Краљевске владе г. Драгиши Цветковићу. У том писму кажу:

„Сазнали смо да Сарајевска трговинско-индустријска комора тражи да се наши срезови – трнавски и љубићски – припоје истој. Против овога поступка најенергичније протествујемо и захтевамо да останемо у саставу Београдске трговинске коморе, јер су наши привредни интереси нераскидиво везани за њу.”⁴⁹

Поводом вести о захтеву за издвајање дела територијалне надлежности у корист Сарајевске трговинско-занатске коморе, Трговинска комора Београда је 25. јула 1940. упутила Министру трговине и индустрије званично негодовање.⁵⁰

„Господине Министре,

До доношења Уредбе о трговинским, индустријским и занатским коморама од 3. августа 1932, подручје ове Коморе обухватало је целокупну територију бивше Краљевине Србије. Наведеном Уредбом, то подручје је значајно смањено и преобликовано, чиме је нарушен економски склад који је до тада постојао. Међутим, тиме се није стало. Касније, једним финансијским законом, свих седам срезова Вардарске бановине (некадашњег врањског округа) издвојено је из надлежности ове Коморе и припојено Комори у Скопљу. Недавно, услед формирања Бановине Хрватске, одузет је и Шидски срез, који је прикључен Комори у Осиеку. На тај начин, подручје наше Коморе постепено је смањивано, све док није достигло садашње границе. Ипак, и у овом облику, оно представља економску целину – мада не потпуну, због издвајања наведених срезова – јер наведени делови, посебно у саобраћајном смислу, недвосмислено гравитирају ка Београду. То подручје се развијало више од једног века као економска и саобраћајна целина, и то оно данас заиста и јесте. Из тих, искључиво економских разлога, а одступајући од принципа бановинских граница, овој Комори су из делова Дринске бановине додељени следећи срезови: мачвански, поцерски, посавско-тамнавски и посавски (са седиштима у Шапцу и Обреновцу), као и трнавски и љубићски (са седиштем у Чачку). Ови срезови су толико економски и саобраћајно повезани са осталим деловима нашег коморског подручја, а нарочито са Београдом, да би њихово издвајање и прикључење суседним коморама представљало прави апсурд. Док су ти срезови, а посебно њихова главна места, непосредно повезани са Београдом у економском и саобраћајном смислу, са Сарајевом

49 ИАБ, ТК, к.47, о. 9, док. *Удружење угоститеља Чачка, Трнавског и Љубићског среза, бр. 190/15. 07. 1940.*

50 ИАБ, ТК, к.47, о. 9, док. *Трговинска комора Београда, бр. 16242/25. 07. 1940.*

такве везе уопште не постоје. Узимајући железницу као основно и најпоузданије средство саобраћаја између места у којима се налазе седишта комора – у Београду и Сарајеву – најпоузданији показатељ стварне удаљености и повезаности јесу управо дужине железничких пруга. Тако, од Београда до Обреновца има 41 км, до Чачка 168 км, а до Шапца (преко Руме) 106 км. Насупрот томе, од Обреновца до Сарајева има 401 км, од Чачка 276 км, а од Шапца – преко Руме и Славонског Брода, што је једини железнички правац – чак 475 км. Ове бројке недвосмислено показују да је наведено подручје саобраћајно природно и функционално везано за Београд, те да је решење по коме ти срезови остају у саставу нашег коморског подручја не само логично, већ и једино оправдано. Свесни смо да се економска повезаност једног подручја не испољава искључиво у саобраћајним везама. Ипак, поред тог важног елемента, као додатни доказ апсолутне интегрисаности ових крајева са осталим деловима нашег коморског подручја стоји и чињеница да су све трговачке и пословне везе из наведених срезова усмерене искључиво ка Београду. Сви кредити, целокупно снабдевање робом и остале привредне активности срезова Дринске бановине одвијају се преко Београда, односно преко других већих економских центара у оквиру нашег подручја. Мачва, са својим главним градом Шапцем, повезана је са Београдом и природним путем – реком Савом – и ниједном административном мером тај део не може бити економски одвојен од Београда, нити од осталих делова нашег коморског подручја. Према информацијама до којих смо дошли, Трговачко-индустријска комора у Сарајеву предузела је кораке пред Министарством трговине и индустрије са циљем да се наведени срезови Дринске бановине издвоје из нашег коморског подручја и прикључе њој. Морамо констатовати да нас о тим намерама, наша посестрима – Сарајевска комора – није обавестила, ни посредно ни непосредно. Као основу свог захтева, Сарајевска комора истиче два аргумента: 1. да се подручје коморе треба поклопити са територијом Дринске бановине, и 2. да је, услед формирања Бановине Хрватске, изгубила извесне срезове, те да јој, као компензација, треба уступити делови нашег подручја. Први аргумент не може се сматрати оправданим. Већ је изложено да су срезови Дринске бановине остали у саставу београдске Коморе управо због економских и саобраћајних разлога, независно од административних граница бановина. Апсурдно би било да се места у непосредној близини Београда – као што је Обреновац – или она која се налазе на неколико сати возње од њега, пребаце у надлежност комора са којима не постоји ни директна железничка веза, као што је случај са Шапцем и Сарајевом. Управо су ти разлози навели законодавца да 1932. године поступи у складу са логиком и стварним потребама, и да наведене срезове остави у оквиру нашег коморског подручја. Ти разлози и данас стоје, и не могу се ни правно ни економски довести у питање. Други аргумент представља отворену неправду према престоничкој Комори. Њено подручје је већ смањено – не из економских, већ из политички условљених разлога – и то на њену штету. Прихватањем захтева Сарајевске коморе, испало би да подручје београдске Коморе треба да служи као компензациони резервоар за губитке других комора, настале услед државних политичких промена. Такав приступ представљао би директан удар на интересе привреде и њених носилаца у оквиру нашег подручја,

и био би израз неправде која се не може допустити. Подручје наше Коморе већ је претрпело смањења, али је дошло време да се тај процес заустави – уколико се уопште узимају у обзир економски разлози и основни принципи правде, који морају важити и за чланове наше Коморе. Београдска Комора је престоничка, и њено подручје представља економску целину у пуном смислу те речи. Рушити ту целину значи нарушити темеље на којима почива институција која, већ самим својим статусом, мора имати логично и природно залеђе – оно које јој даје смисао постојања и институционални ауторитет. Како смо обавештени, Вама су се непосредно обратила удружења трговаца и угоститеља из срезова Дринске бановине – из Чачка, Шапца и Обреновца. Познато Вам је да су та удружења изразила протест против намере да се њихови срезови отцепе од београдске Коморе, те су јасно исказала своју жељу и потребу да остану у њеном саставу. На тај начин сте упознати не само са ставом институције, већ и са интересима њених непосредних чланова из наведених срезова. Сазнавши за наведене иницијативе, Комора је сматрала својом дужношћу да овом представком: укаже на неоснованост захтева Сарајевске коморе, замоли да се подручје београдске Коморе не мења ни под којим условима, и истакне да тај став не долази искључиво од председништва, већ од свих њених чланова. Свако даље цепање нашег подручја, било каквим изменама, значило би нарушавање принципа по којем коморе морају имати своје природно, економски и саобраћајно одређено подручје. Такав поступак довео би у питање не само нормално функционисање, већ и сам опстанак наше Коморе. Стога, Комора Вас најљубазније моли да захтев Трговачко-индустријске коморе у Сарајеву одбаците као неумесан – као захтев који би, уколико би био прихваћен, представљао неправду према београдској Комори и озбиљно угрозио њен даљи развој и институционалну стабилност. Убеђени смо, господине Министре, да ће ова представка наићи на Ваше пуно разумевање и да ће бити уважена. Унапред Вам захваљујемо и љубазно молимо да нас о донетом решењу благовремено обавестите. Примите, господине Министре, уверења нашег особитог поштовања.”⁵¹

*

Иако су током 1940. године постојали захтеви за измену територијалне надлежности Трговинске коморе Београда, до промена, у пракси, није дошло. Комора је те године радила на мањим изменама и допунама свог статута,⁵² преваходно у делу који се односи на број потпредседника – предлог је био да се дотадашња два замене са три. Међутим, та иницијатива није добила потврду ни почетком наредне године.⁵³ У априлу 1941. године почетак Другог светског рата накратко је обуставио рад Коморе, која се, након окупације

51 ИАБ, ТК, к.47, о.9, док. *Трговинска комора Београда, бр. 16242/25. 07. 1940.*

52 Измене су се односиле на Коморину администрацију, тражено је да се унесе измена да се уместо дотадашња два отворе три потпредседничка места. – ИАБ, ТК, к.1, о.9 – *Измене и допуне Статута 1940.*

53 ИАБ, ТК, к.1, о.10, док. *Измене и допуне Статута 1941.*

Краљевине Југославије, нашла у оквиру Немачке окупационе зоне и немачког привредног подручја. Од јесени 1941. Београдска комора је наставила са радом.

Референце

Архивска грађа:

Историјски архив Београда (ИАБ), фонд Трговинска комора Београда (ТК), кутије: 1, 47.

Литература и извори:

Адресар Краљевине СХС, Југословенско Рудолф Мосе А. Д., Београд, 1929.

Група аутора, *Београд*, Балкански институт, Београд, 1940.

Ђоковић Милан (ур.), *Београд у сећањима 1930–1941*, Српска књижевна задруга, Београд, 1983.

Ђуровић Смиљана, „Да ли су постојале економске границе унутар Југословенског историјског простора 1918–1914?“, *Историја 20. века*, бр. 1–2 (1992).

Закон о радњама Краљевине Србије од 29. јуна 1910. год, Издавачка књижарница Геце Кона, Београд, 1922.

Закон о радњама од 05.11.1931, Службене новине Краљевине Југославије, бр. 262/09.11.1931.

Јагодић Милош, *Нови крајеви Србије (1912–1915)*, Филозофски факултет, Универзитет у Београду, I издање, Београд, 2017.

Станојловић М. Александар (ур.), *Петровград (Велики Бечкерек)*, Штампарија „Толицки“, Петровград, 1938.

Статут београдске трговачке коморе, Графички завод „Макарије“ А. Д, Београд-Земун, 1927.

Статут трговинске коморе у Београду, Штампарија „Глобус“, Београд, 1933.

Статут трговинске коморе у Београду, Штампарија „Глобус“, Београд, 1938.

Уредба о Бановини Хрватској, Службене новине Краљевине Југославије, бр. 194-А-68/1939.

Уредбе о Бановини Хрватској, св. IV, ванредни додатак „Правосуђа“ бр.1–2 за год. 1941, Штампарија напредак Панчево, Београд, 1941.

Уредбе о трговинским, индустријским и занатским коморама, Службене новине Краљевине Југославије, бр. 178/05. 08. 1932.

Snežana B. Aleksić,

*The Belgrade Chamber of Commerce (1910–1940):
An Institutional Economic History from the Kingdom of Serbia
to the Kingdom of Yugoslavia*

Summary

This paper explores the institutional economic history of the Belgrade Chamber of Commerce from its founding in 1910 until the onset of World War II, with particular emphasis on its adaptation across different state frameworks: the Kingdom of Serbia, the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, and the Kingdom of Yugoslavia. Drawing on extensive archival sources, legal regulations, and statistical data, the study analyzes the transformation of the Chamber within the context of political, economic, and administrative changes. Special attention is given to territorial jurisdiction, the impact of the 1932 Decree, and the 1940 dispute with the Sarajevo Chamber, which illuminate institutional dynamics and economic gravity within the Yugoslav space. The methodological approach combines historical contextualization, functional institutional analysis, and elements of quantitative economic history. The paper contributes to a deeper understanding of the Chamber's role as an intermediary institution between the state and the economy, and its ability to maintain continuity amid shifting political regimes.

Снежана Б. Алексић

*Београдска трговинска комора (1910–1940):
вклад в институциональную экономическую историю Сербии
и Югославии*

Резюме

В работе рассматривается институциональная экономическая история Белградской торговой палаты в период с 1910 по 1940 год, с особым акцентом на её адаптацию в различных государственных рамках: Королевстве Сербии, Королевстве сербов, хорватов, словенцев и сербов и Королевстве Югославии. На основе обширных архивных материалов, правовых норм и статистических источников анализируется трансформация Палаты в контексте политических, экономических и административных изменений. Особое внимание уделяется территориальной юрисдикции, влиянию Распоряжение 1932 года, а также спору с Сараевской торговой палатой в 1940 году, которые проливают свет на институциональную динамику и экономическую гравитацию на просторах Югославии. Методологический подход сочетает в себе историческую контекстуализацию, функциональный институциональный анализ и элементы количественной экономической истории. Работа способствует пониманию роли Палаты как института посредничества между государством и экономикой, а также её способности сохранять преемственность в условиях государственных преобразований.